

ยุค 6 ศักดิ์เตชยนต์

ข้อคิดเกี่ยวกับทฤษฎี ทางสังคมวิทยา

ข้อความเบื้องต้น

สังคมวิทยาเป็นวิชาที่มีความหลากหลายและอาจจะกล่าวได้ว่ามีความซับซ้อนมากที่สุด เมื่อเทียบกับสังคมศาสตร์ สาขาอื่น ๆ ภายในสังคมวิทยา จะมีการแบ่งกลุ่มสนใจเฉพาะของตน ไม่ค่อยให้ความสนใจกับเรื่องของกลุ่มอื่น กลุ่มสนใจเหล่านี้มีจำนวนมากมาย จะเห็นได้จากการประชุมวิชาการประจำปีของสมาคมสังคมวิทยาอเมริกัน ผู้ดำเนินการจะประสบปัญหาการจัดหมวดหมู่ หัวข้อการประชุม นักสังคมวิทยาแต่ละกลุ่มมักจะเรียกร้องให้บรรจุเรื่องที่ตนสนใจเข้าเป็นหัวข้อการประชุม เรื่องปัญหาชนกลุ่มน้อยอย่างเดียว ก็จะมีการแตกหัวข้อเป็นชนกลุ่มน้อยผิวดำ อิตาเลียน เปอริโตริโก ฯลฯ ในการประชุมระยะหลังนี้ปรากฏว่าจำนวนหัวข้อที่เสนอให้มีการประชุมกลุ่มย่อยมีจำนวนถึงมากกว่า 200 หัวข้อทุกปี ทำให้สงสัยว่าแม้แต่ผู้ที่สนใจเรื่องชนกลุ่มน้อยด้วยกัน ก็ไม่ได้มีทฤษฎีหรือหลักการที่จะใช้ร่วมกันเลยหรืออย่างไร และความสนใจเฉพาะเรื่องจะเชื่อมโยงกับทฤษฎีทั่วไปในทางสังคมวิทยาอย่างไร

สภาพการณ์เช่นนี้อาจเกิดจากเหตุสำคัญสองประการ คือ

ประการแรก มีประเพณีการแบ่งงานทางวิชาการระหว่างทฤษฎีกับวิจัย เห็นได้ชัดเจนทั้งในหลักสูตรการศึกษาวิชาสังคมวิทยา และในการปฏิบัติงานเมื่อสำเร็จการศึกษาไปแล้ว นักวิจัยรู้สึกไม่มีความรู้หรือไม่สนใจทฤษฎี อาจจะเป็นเนื่องจากการเรียนที่เน้นไปทางเทคนิคการวิจัย การใช้สถิติจนไม่เห็นความสำคัญของทฤษฎี ส่วนนักทฤษฎีก็สร้างทฤษฎีขึ้นมา โดยไม่ได้มีความเชื่อมโยงกับข้อมูลที่นักวิจัยมีอยู่ มักเป็นทฤษฎีที่มีความเป็นนามธรรมสูงเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์สังคมจริง ๆ ได้ยาก การแบ่งงานระหว่างนักทฤษฎีกับนักวิจัยนี้มีผู้เปรียบเทียบว่า นักทฤษฎีเหมือนเป็นนายทุนทางวิชาการ ส่วนนักวิจัยเป็นเหมือนกรรมกรทางวิชาการ เมื่อหาข้อมูลมาแล้วไม่ได้ใช้เอง รอให้นักทฤษฎีนำไปใช้ ฟังดูคล้าย ๆ กับนักทฤษฎีเป็นผู้คอยเอาเปรียบ มีฐานะสูงกว่านักวิจัย และสามารถ exploit นักวิจัยได้ ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับข้อเปรียบเทียบดังกล่าว ถ้าเป็นจริงอย่างที่เปรียบเทียบแล้ว วิชาสังคมวิทยาน่าจะมีการเติบโตก้าวหน้ากว่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ความเป็นจริงคงใกล้ไปทางทั้งนักทฤษฎีและนักวิจัยต่างไม่สนใจกัน ต่างละเลยการที่จะใช้ประโยชน์จากงานของอีกฝ่ายหนึ่ง

ประการที่สอง แม้ว่านักวิจัยบางคนพยายามที่จะหาทฤษฎีมาช่วยในการวิจัย แต่ก็มักจะผิดหวัง เพราะว่าทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่มีอยู่หลากหลายมาก และมีข้อถกเถียงที่ก่อให้เกิดความสับสนกับคนนอกวงการ หรือแม้แต่คนในวงการก็มีความสับสน จึงไม่อาจยึดทฤษฎีใดเป็นหลัก เรียกว่าเกิด anomie ในทางวิชาการ นักวิจัยจึงอาจทำวิจัยโดยไม่คำนึงถึงทฤษฎีเลย ปัญหาดูเหมือนจะอยู่ที่ฝ่ายทฤษฎียังไม่ดีพอ หากนักทฤษฎีด้วยกันสามารถที่จะ consolidate ความคิดทางทฤษฎีให้เป็นระเบียบมากขึ้นได้ น่าจะมีการนำทฤษฎีไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

จากสภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ความจำเป็นที่จะต้องทำ ความเข้าใจทฤษฎีทางสังคมวิทยา มีมากขึ้น รวมทั้งฝ่ายนักทฤษฎีก็ต้องปรับปรุงตัวทฤษฎีให้เอื้อต่อการวิจัยเพิ่มพูนความรู้ ซึ่งให้เห็นประเด็นสำคัญภายในทฤษฎีที่สามารถนำไปใช้ในเชิงปฏิบัติด้วย

1. การศึกษาทฤษฎีสังคมวิทยา

จากหัวข้อที่ใช้ในการสอนก็ดี จากหัวข้อในหนังสือตำราทางทฤษฎีก็ดี จะมีวิธีการวิเคราะห์ทฤษฎีสังคมวิทยาอยู่หลายแนวด้วยกัน ผู้เขียนแต่ละคนมีแนวในการเรียงหัวข้อของตนแตกต่างกันไป บางคนแบ่งทฤษฎีตามช่วงเวลาที่เกิดขึ้น แบ่งเป็นช่วง ๆ ตามยุคสมัยต่าง ๆ เป็นการศึกษาทฤษฎีในเชิงประวัติศาสตร์ทฤษฎี มีประโยชน์ตรงที่เราสามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเก่ากับความคิดใหม่ ว่าแต่ละความคิดเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางสังคมและทางความคิดอย่างไร ถูกกลบฝังไปอย่างไร ในทาง sociology of knowledge มักต้องอาศัยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดทางทฤษฎีกับประวัติศาสตร์และสังคมที่เป็นสิ่งแวดล้อมของทฤษฎีนั้น ๆ

บางคนเรียงทฤษฎีตามประเทศที่ให้กำเนิดทฤษฎี เช่น ทฤษฎีสังคมวิทยาเยอรมัน อิตาลี ฝรั่งเศส อเมริกัน ฯลฯ การแบ่งแบบนี้อาจจะมีเหตุผลอยู่บ้าง ถ้าหากปรัชญาหรือความคิดของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด เช่น นักปรัชญาเยอรมันเน้น idealism ทางฝรั่งเศสก็เป็นฝ่าย positivism ส่วนอเมริกันมักจะหนักไปทาง pragmatism ความจริงสังคมวิทยาอเมริกันมักจะเน้นที่ปัญหาสังคมเป็นเรื่อง ๆ ไม่ค่อยได้สนใจการสร้างทฤษฎีมากนัก เว้นแต่ Talcott Parsons (1964, 1965) ซึ่งก็ได้รับความคิดทางทฤษฎีจากการมีโอกาสศึกษาในยุโรป งานส่วนใหญ่จะไม่เรียงเป็นประเทศโดยตรง แต่มักจะเรียงตามสำนักความคิดทางปรัชญาซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญของทฤษฎีสังคมวิทยา เช่น หนังสือของ Timasheff (1967), Don Martindale (1981) เป็นต้น

การเรียงหัวข้ออีกแบบหนึ่งซึ่งแพร่หลายพอสมควรได้แก่ การศึกษาเรียงตามตัวนักทฤษฎีแต่ละคน เช่น Marx, Durkheim, Weber โดยนำผลงานของแต่ละคนมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ รวมทั้งการศึกษาชีวประวัติของตัวนักทฤษฎีด้วย วิธีนี้ดูเหมือนจะทำงานง่ายกว่าเพื่อน แต่ก็มักจะขาดการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ และถ้าจะศึกษาผลงานของนักทฤษฎีแต่ละคนให้ครบถ้วนแล้ว จะต้องใช้เวลามาก และมักจะติดขัดเรื่องภาษาที่ใช้ในผลงานต้นฉบับจริง ๆ เป็นภาษาฝรั่งเศส และเยอรมัน ต้องอาศัยศึกษาเฉพาะงานที่แปลเป็น

ภาษาอังกฤษแล้ว ทำให้มีข้อจำกัดในการศึกษาอยู่ไม่น้อย ตัวอย่างของหนังสือประเภทนี้ เช่น หนังสือของ Coser (1971)

หนังสืออีกประเภทหนึ่ง เน้นที่การจับประเด็นสำคัญในเชิงทฤษฎี การค้นหา propositions และ assumptions ที่แฝงอยู่ในทฤษฎี และนำประเด็นสำคัญต่าง ๆ เหล่านั้นมาประเมินและวิจารณ์ทฤษฎีของแต่ละคน แต่ละสำนัก ความคิด เช่น หนังสือของ Turner (1986) เป็นต้น

๒. โครงสร้างทั่วไปของทฤษฎีสังคมวิทยา

ในการที่จะวิเคราะห์ทฤษฎีอย่างเป็นระบบนั้น เราจำเป็นต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบสำคัญ และโครงสร้างโดยทั่วไปของทฤษฎีว่ามีอยู่อย่างไร ทฤษฎีต่าง ๆ อาจจะมีองค์ประกอบพื้นฐานของทฤษฎีคล้ายกัน แต่รูปร่างลักษณะของโครงสร้างทฤษฎีแตกต่างกันไป

ทฤษฎีในความหมายอย่างกว้างย่อมครอบคลุมถึงองค์ประกอบย่อยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

Meta-theory	Postulates	Assumptions
Theory	Propositions	Concepts
Research method	Hypotheses	Variables
Observation	Empirical relations	Indicators

Social Phenomena

ทฤษฎีอาจจะเริ่มจากการสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เมื่อจับประเด็นสำคัญของปรากฏการณ์นั้นได้ทำให้สามารถสังเกตสิ่งที่คล้าย ๆ กันในหลาย ๆ เวลาและสถานที่ได้ซึ่งประเด็นหรือเครื่องชี้ถึงปรากฏการณ์นั้นได้แก่ indicators เมื่อเราสามารถคิดรวบยอดให้มีความเป็นนามธรรมมากขึ้น หลาย ๆ indicators อาจจะไปรวมกันเป็นตัวแปร หรือ variables เมื่อเพิ่มความเป็นนามธรรมมากขึ้น ๆ จนถึง concepts ที่เป็นความคิดพื้นฐานเชิงปรัชญา

ตัวอย่างเช่น ระดับการศึกษาของบุคคลมีลักษณะเป็น variable ซึ่งอาจจะใช้จำนวนปีที่เข้าเรียนในโรงเรียนเป็น indicator เมื่อเรา abstract ขึ้น

ไปอีกระดับหนึ่งก็อาจถือว่า variable เป็นส่วนย่อยของ concept เช่น concept เกี่ยวกับ status หรือ class

concept หมายถึง สิ่งที่เราสร้างขึ้นมาในความคิด เป็นมโนภาพที่เกิดขึ้นในความคิดของเราซึ่งอาจจะมีอยู่หรือไม่อยู่ในความเป็นจริงก็ได้ อาจจะถูกกล่าวได้ว่า concept เน้นที่ระดับความคิด ส่วน variable เชื่อมระหว่างความคิดกับปรากฏการณ์ แต่จะเน้นไปข้างปรากฏการณ์ concept บางตัวไม่สามารถหาเครื่องชี้หรือเครื่องวัดที่ชัดเจน ซึ่งในกรณีเช่นนั้น จะนำ concept นั้นไปใช้ในการวิจัยได้ยาก ถ้าจะวิจัยก็ต้องย่อย concept ลงไปหา indicator ให้ได้

Assumption มีลักษณะเหมือนกับว่าเป็นนิยามของความเป็นจริง (definition of reality) เป็นหลักยึดถือว่าความเป็นจริงเป็นอย่างไร เช่น ถ้าเราถือหลักว่าคนเราจะทำอะไรต้องคิดถึงตัวเองก่อน หลักที่ว่านี้มีลักษณะเป็น assumption เกี่ยวกับธรรมชาติของคน หลักการเช่นนี้บางทีอาจจะเรียกว่า concept ก็ได้ถ้าเรามุ่งไปที่การเน้นลักษณะของคนในความคิดของเรา เช่น แต่ละยุคสมัย แต่ละวัฒนธรรม อาจจะมีความคิดเกี่ยวกับคนไม่เหมือนกัน concept ที่มีลักษณะนามธรรมมาก ๆ จึงมีลักษณะเช่นเดียวกันกับ assumption

ในการศึกษาปรากฏการณ์ก็ดี การวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ก็ดี เรามักจะสนใจความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ถ้าเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง indicators เช่น จำนวนปีที่บุคคลเรียนในโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับรายได้ของบุคคลนั้นเมื่ออยู่ในวัยทำงาน มีลักษณะเป็น empirical relation เป็นความรู้ที่ยังอยู่ในระดับสามัญสำนึกซึ่งเรามักจะมีความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ มากมาย ถ้าความสัมพันธ์เช่นนี้มีระดับความเป็นนามธรรมมากขึ้น คือเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง variables เราก็เรียกว่าเป็นสมมติฐาน (hypothesis) ความสัมพันธ์ระหว่าง concepts เรียกว่า proposition ส่วน postulate บางทีเรียกว่า proposition ที่มีความเป็นนามธรรมสูง และไม่ต้องพิสูจน์ว่าเป็นจริงหรือไม่ คือถือว่าเป็นความเชื่อพื้นฐาน

สำหรับการศึกษาทางวิชาการต่าง ๆ นั้น ถ้าเรามุ่งไปที่ปรากฏการณ์ สิ่งที่เรากระทำก็คือการสังเกต การเก็บข้อมูลสนาม ซึ่งการใช้วิธีการทางสถิติจะช่วยทำให้การเก็บข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเป็นไปอย่างมีระบบมากกว่าการสังเกตการณ์ธรรมดา

เมื่อเราสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในระดับที่เป็นสมมติฐาน วิชาที่จะช่วยก็คือ research methodology การเก็บข้อมูล จะกระทำโดยมีแนวทางที่สมมติฐานกำหนดเอาไว้ research methodology จึงเป็นวิธีเกี่ยวกับการย่อยจากทฤษฎีลงไปหาสมมติฐาน และจากสมมติฐานไปหาเครื่องวัดตัวแปรหรือ indicators การศึกษาสังคมย่อมต้องมีการเก็บข้อมูล และสังเกตปรากฏการณ์ จึงมักจะเกี่ยวข้องกับวิธีการทางสถิติอยู่ด้วย

ถ้าสมมติฐานต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงระหว่างกันจนเป็นระบบที่ซับซ้อนและมีความเป็นนามธรรมมากขึ้น ใช้ concept ต่าง ๆ ซึ่งระหว่าง concepts ทั้งหลายก็มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบสามารถนำไปอธิบายให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ได้อย่างกว้างขวาง เราก็เรียกระบบการอธิบายนั้นว่าทฤษฎี

ทฤษฎีจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง propositions ต่าง ๆ แต่รูปแบบ (form) ของความสัมพันธ์ระหว่าง propositions มีได้หลายแบบ meta-theory จะสนใจว่ารูปแบบความสัมพันธ์ของ propositions ในทฤษฎีแต่ละแบบแตกต่างกันอย่างไร เกี่ยวโยงกันอย่างไร มีประโยชน์ในการที่เราจะทำความเข้าใจศึกษาได้อย่างไร

ตัวอย่างของ meta-theory เช่น Functionalism, Conflict Theory, Social Exchange Theory, Symbolic Interaction Theory ตัวอย่างของทฤษฎี เช่น ทฤษฎีการแบ่งช่วงชั้น ทฤษฎีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทฤษฎีองค์การ เป็นต้น

3. ระดับในการวิเคราะห์ทฤษฎี

การวิจัยทางสังคมวิทยามีลักษณะเป็นการย่อยจากความคิดทางทฤษฎีซึ่งมีความเป็นนามธรรมสูงไปสู่การสังเกตปรากฏการณ์จริงที่เป็นรูปธรรม ในแง่หนึ่งก็อาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีกับการวิจัยนั้นไม่สามารถแยกจากกันได้ชัดเจน เช่น การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัย อาจจะเป็นระดับที่มีความเป็นนามธรรมมากบ้าง น้อยบ้าง นามธรรมระดับไหนจึงจะถือว่าเป็นเรื่องของทฤษฎี และย่อยทฤษฎีลงมาเป็นรูปธรรมแค่ไหนจึงจะถือว่าเป็นเรื่องของการ

วิจัย ข้อสังเกตในที่นี้คือ นักวิจัยทางสังคมวิทยามักจะวิจัยจนได้ผลสรุปเป็น empirical generalizations แล้วก็หยุดแค่นั้น มิได้วิเคราะห์ต่อไปเพื่อให้เชื่อมโยงกับ concept ทางทฤษฎีที่มีอยู่ หรือเสนอ concepts ใหม่เพิ่มเติมขึ้นมา บางคนก็ถือว่า empirical generalizations ก็มีฐานะเชิงทฤษฎีแล้ว

นอกจากการแบ่งระหว่างวิจัยกับทฤษฎีแล้ว ในระดับทฤษฎีเองก็อาจจะแบ่งออกเป็นหลายแบบหลายระดับ Tumer (1986) แบ่งรูปแบบของทฤษฎีออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ สามประเภท คือ Meta-theoretical schemes, Analytical schemes, Propositional schemes.

Meta-theoretical schemes ไม่ใช่ตัวทฤษฎี แต่เป็นความคิดพื้นฐานในการสร้างทฤษฎี เช่น ความคิดเกี่ยวกับความเป็นจริงทางสังคมว่ามีลักษณะอย่างไร วิธีการแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเอามาใช้กับสังคมศาสตร์ได้หรือไม่ ฯลฯ

Analytical schemes เป็นระบบของ concepts ต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันเป็นพื้นฐานสำหรับวิเคราะห์ปรากฏการณ์ analytical concept จะมีลักษณะนามธรรมมาก ตัวอย่างเช่น ideal type ต่าง ๆ ของ Weber หรือ ระบบของ action ของ Parsons เป็นต้น

Propositional schemes เป็นชุดของข้อความที่ระบุความสัมพันธ์ระหว่าง concepts, variables หรือ indicators ในความหมายอย่างแคบ เฉพาะส่วนนี้เท่านั้นที่ถือว่าเป็นทฤษฎีแท้ คือสามารถสร้างข้อความที่นำไปพิสูจน์กับปรากฏการณ์จริงได้ และในขณะเดียวกันข้อความเหล่านั้นก็มีความเชื่อมโยงในเชิงตรรกวิทยากับข้อความอื่น ๆ ในทฤษฎีเดียวกัน

Propositional schemes ที่มีความเป็นนามธรรมสูงมากมักจะเรียกกันว่า axiomatic theory ลดระดับความเป็นนามธรรมลงมาบ้าง แต่ก็ยังเป็นนามธรรมอยู่มาก เรียกว่า formal theory จากนั้นไปอีกระดับหนึ่งก็เป็นความสัมพันธ์ในเชิงประจักษ์ (empirical generalizations)

การที่มีหลายระดับเช่นนี้มักก่อให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกันว่าเมื่อกล่าวถึงทฤษฎี เราหมายถึงเฉพาะ propositional schemes หรือต้องรวม analytical schemes และ metatheoretical schemes เข้าไปด้วย

4. ปัญหาบางประการในระดับ ทฤษฎีแท้

ในการประเมินทฤษฎีสังคมวิทยาระดับทฤษฎีแท้ (ไม่ใช่ meta-theory) มีประเด็นสำคัญอยู่สองประเภท คือ

1. ปัญหาภายในระบบของทฤษฎี

เมื่อนักสังคมวิทยาสร้างทฤษฎีขึ้น ทฤษฎีย่อมประกอบด้วย propositions และ proposition ประกอบด้วย concepts และ variables ข้อพิจารณาในปัญหาเชิงทฤษฎีจึงอยู่ที่ความถูกต้องเชิงตรรกวิทยาของความเชื่อมโยงระหว่าง propositions ซึ่งสามารถตรวจสอบและถกเถียงให้ได้ข้อยุติ

เมื่อมีทฤษฎีแล้วย่อมต้องมีการพิสูจน์หรือทดสอบว่าทฤษฎีนั้นเป็นจริงหรือถูกต้องเพียงใด การพิสูจน์ทฤษฎีย่อมต้องอาศัยการนิยาม concept ต่าง ๆ ให้ชัดเจน จนสามารถเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ได้ (operationalization) ถ้าหากเป็นทฤษฎีที่ไม่มีทางจะพิสูจน์กับปรากฏการณ์ได้เลย (unfalsifiable) ย่อมไม่ถือว่ามีลักษณะเป็นทฤษฎีที่สมบูรณ์ ดังนั้น วิธีหนึ่งที่จะวิจารณ์โจมตีทฤษฎีก็โดยการชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีนั้นตั้งขึ้นในลักษณะที่ไม่มีทางที่จะพิสูจน์กับข้อเท็จจริงได้ คือมีลักษณะเป็นกำปั้นทุบดิน

ความคิดในระดับ meta-theory และ analytical schemes ก็มีลักษณะเชิงตรรกวิทยาล้ำคลั่งกับทฤษฎีแท้ จะผิดกันก็แต่ไม่สามารถนำมาพิสูจน์กับปรากฏการณ์ให้เห็นว่าถูกหรือผิดได้ แท้จริงแล้ว ระบบความคิดดังกล่าวตั้งขึ้นมาโดยถือว่าทุกอย่างที่ใส่ไว้ นั่นคือความเป็นจริง ไม่ต้องมีการพิสูจน์ และจากการที่ concepts ที่ใช้มีความหมายเลื่อนลอยและครอบคลุมกว้างมาก เช่น พูดถึงว่าทุกสังคมทุกขณะมีแต่การขัดแย้ง เป็นข้อความที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าถูกหรือผิดได้ยาก ถ้านิยามว่าการขัดแย้งหมายถึงการขัดแย้งในทุกสิ่งทุกอย่างทุกระดับทุกระดับ ก็คงไม่มีใครพิสูจน์ได้แย้งได้ ข้อความทำนองนี้ไม่มีฐานะเป็นทฤษฎี (ทฤษฎีแท้) Wagner (1984) เรียกว่า unit theory ส่วน meta-theory นั้น Wagner ถือว่าเป็นเพียง orienting strategy)

2. ปัญหาเกี่ยวกับการนำทฤษฎีไปใช้

เราสร้างทฤษฎีก็เพื่อนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ และเมื่ออธิบายได้แล้วย่อมนำไปสู่การที่เราจะควบคุมเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์นั้นตามที่ประสงค์ โดยสรุปก็คือการนำทฤษฎีไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัตินั่นเอง การที่เราจะสามารถนำทฤษฎีไปใช้ได้กว้างขวางเพียงใด ก็ขึ้นกับว่าตัวทฤษฎีนั้นครอบคลุมสิ่งที่อธิบายกว้างหรือแคบ ปัญหาที่มักเกิดขึ้นก็คือ ทฤษฎีที่พยายามครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ กว้างมาก concepts ที่ใช้ต้องมีความเป็นนามธรรมมาก มักจะทำให้การพิสูจน์ทฤษฎีทำได้ยาก ส่วนทฤษฎีที่จำกัดขอบเขตยิ่งแคบเท่าใดยิ่งพิสูจน์ได้ง่าย แต่ตัวทฤษฎีนั้นนำไปใช้ประโยชน์ได้น้อย จากแนวโน้มของนักสังคมวิทยาที่เน้นการพิสูจน์ในเชิงวิทยาศาสตร์ ทำให้งานวิจัยมุ่งไปที่เรื่องที่มีขอบเขตแคบ ๆ และไม่ค่อยมีความสำคัญในเชิงปฏิบัติ

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกันอีกประการหนึ่งก็คือ โดยเหตุที่การพิสูจน์ทฤษฎีเชิงวิทยาศาสตร์ ถือว่าต้องปราศจากอคติความลำเอียงทั้งปวง มิฉะนั้นจะทำให้ผลการวิจัยผิดพลาดได้ง่าย ดังนั้น นอกจากจะต้องมีการควบคุมขั้นตอนการวิจัยอย่างรัดกุมแล้ว นักวิจัยยังต้องระวังมิให้ค่านิยมส่วนตัวหรือค่านิยมของกลุ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อผลการวิจัยด้วย การวิจัยทางสังคมที่มีผลในทางปฏิบัติย่อมต้องกระทบถึงค่านิยมของสังคมไม่มากก็น้อย ดังนั้น การเน้นความถูกต้องเชิงวิทยาศาสตร์อาจทำให้นักวิจัยเลือกวิจัยแต่เรื่องที่ไม่กระทบถึงผลประโยชน์ของใคร ไม่กระทบถึงค่านิยมของกลุ่มใด ผลก็คือสังคมวิทยานั้นไปวิจัยแต่เรื่องที่ไม่ค่อยมีสาระสำคัญ หลีกเลียงประเด็นปัญหาที่มีความสำคัญ หลีกเลียงประเด็นที่ controversial

ในทางตรงข้าม งานวิจัยที่คำนึงถึงการนำไปใช้เพื่อควบคุมหรือเปลี่ยนแปลง ปรากฏการณ์ทางสังคม มักจะโน้มเอียงไปในทางที่จะเลือกตัวแปร (variables) เฉพาะที่มนุษย์สามารถเข้าไปควบคุมได้ง่าย ได้แก่ตัวแปรด้านสิ่งแวดล้อมของพฤติกรรม มักจะละเลยตัวแปรด้านอารมณ์และจิตใจซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการแสดงพฤติกรรม ทั้งนี้ เพราะตัวแปรภายในของมนุษย์เองเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ หาวิธีวัดได้ยาก และควบคุมเปลี่ยนแปลงได้

ยาก ลักษณะเช่นนี้ ทำให้สังคมวิทยากลายเป็นวิชาที่เน้นแต่ลักษณะภายนอก ไม่เอาแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์เข้ามาเป็นตัวแปรในการวิจัย

๕. ประเด็นถกเถียงในระดับเชิงปรัชญา

นักสังคมวิทยาบางท่านถือว่า meta-theory มีความสำคัญมากกว่าตัวทฤษฎีแท้ เพราะเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสร้างทฤษฎีที่มีประโยชน์และถูกต้องต่อไป หากพื้นฐานทาง meta-theory ไม่ถูกต้อง ย่อมทำให้การสร้างทฤษฎีมุ่งไปผิดทิศทาง เจอทางตันได้ง่ายดังนั้นจึงจำเป็นต้องถกเถียงกันให้ได้ข้อยุติในระดับ meta-theory เสียก่อน

ข้อถกเถียงในระดับ meta-theory มักจะเป็นข้อถกเถียงโดยอาศัยพื้นฐานจากความคิดทางปรัชญาสำนักต่าง ๆ ซึ่งมักจะเรียกกันว่า philosophy of science ความแตกต่างกันในความคิดทางปรัชญา และความพยายามที่จะหาทางแก้ไข เพื่อให้สังคมวิทยาเป็นวิชาที่สามารถใช้ทำความเข้าใจปรากฏการณ์สังคมได้อย่างแท้จริง ทำให้เกิดทฤษฎีรูปแบบต่าง ๆ มากมาย ในที่นี้จะขอระบุแต่เพียงข้อถกเถียงที่เป็นประเด็นสำคัญบางประเด็นเท่านั้น ข้อถกเถียงโดยละเอียดขอให้อ่าน Sztompka (1979)

1. Naturalism V.S. Antinaturalism

เป็นประเด็นถกเถียงกันว่าสังคมวิทยาหรือสังคมศาสตร์โดยทั่วไปนั้นจะเป็นวิทยาศาสตร์อย่างเดียวกันกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติได้หรือไม่ นักสังคมวิทยาตั้งแต่นักบุกเบิก Auguste Comte, Durkheim, Pareto ล้วนแต่พยายามจะชี้ให้เห็นว่าสังคมวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์เช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ แม้ว่าเนื้อหาของสิ่งที่ศึกษาจะแตกต่างกัน แต่ก็ใช้วิธีการอย่างเดียวกันได้ ในยุคนั้น เป็นช่วงที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติมีฐานะสูง วิชาการอื่น ๆ จะพยายามเอาอย่าง อะไรก็ตามที่มีฐานะเป็นวิทยาศาสตร์ย่อมทำให้สิ่งนั้นมีฐานะสูงขึ้น

นักสังคมวิทยาที่มีความเห็นตรงกันข้าม ได้แก่ Max Weber ผู้ที่เน้นว่าการศึกษาศังคมวิทยานั้นมิใช่ศึกษาแต่เพียงพฤติกรรมที่แสดงออกภายนอก แต่ต้องคำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของตัวผู้กระทำพฤติกรรมนั้นด้วยคือ มิใช่ดูแต่เพียงตัวพฤติกรรมเท่านั้น แต่จะต้องขุดลึกลงไปถึงความหมายและความรู้สึกนึกคิดของผู้กระทำพฤติกรรมด้วย ความคิดของ Weber ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาแนว idealism ซึ่งแพร่หลายอยู่ในเยอรมนี นักสังคมวิทยาที่อยู่ในกลุ่มนี้มี Alfred Vierkant, Florian Znaniecki เป็นต้น

ข้อถกเถียงดังกล่าวข้างต้นยากที่จะหาข้อยุติ ต่างฝ่ายต่างเห็นว่าความคิดของตนถูกต้องตรงกับความเป็นจริง ซึ่งก็เป็นธรรมดาของการถกเถียงในเชิงปรัชญาแนวทางของแต่ละฝ่ายต่างก็มีช่วงที่แพร่หลายเป็นที่ยอมรับ และช่วงที่เสื่อมความนิยม บางทีก็มีการฟื้นฟูความคิดเดิมขึ้นมาใหม่

2. Reductionism V.S. Antireductionism

เป็นประเด็นถกเถียงกันว่าสังคมวิทยาควรจะมีระดับศึกษาที่ระดับตัวบุคคลหรือศึกษาหน่วยระดับสังคม นักสังคมวิทยารุ่นบุกเบิก เช่น Auguste Comte, Durkheim ต่างก็เน้นว่าสังคมวิทยาต้องศึกษาปรากฏการณ์ในระดับสังคม ไม่ใช่ระดับบุคคล เพราะนั่นเป็นเรื่องของจิตวิทยา เห็นได้ว่าเป็นความพยายามที่จะขีดเส้นแบ่งขอบเขตของสังคมวิทยาออกจากจิตวิทยาซึ่งเป็นคู่แข่ง มิฉะนั้นสังคมวิทยาอาจจะไม่สามารถเป็นสาขาวิชาอิสระจากจิตวิทยาเพราะต่างก็ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ด้วยกัน

ในขณะที่เดียวกันก็มีนักสังคมวิทยาจำนวนไม่น้อยที่เห็นว่าจิตวิทยาเป็นพื้นฐานของสังคมวิทยา และไม่อาจจะแยกจากกันได้โดยเด็ดขาด การศึกษาสังคมโดยไม่มีตัวบุคคลเป็นพื้นฐานเป็นสิ่งเป็นไปไม่ได้ เพราะสังคมเป็นเพียงหน่วยสมมติ มีลักษณะเลื่อนลอยผิดกับตัวบุคคลที่สามารถเห็นได้สัมผัสได้ (ดู Homans 1961)

ในหมู่นักสังคมวิทยาสสมัยใหม่ก็ยังคงแตกต่างเป็นสองฝ่าย เช่น Functionalism เป็นฝ่ายที่เน้นกำวศึกษาระดับหน่วยที่เป็นสังคม ไม่คำนึงถึงตัวบุคคล ส่วน Exchange theory เน้นที่ระดับตัวบุคคล มักจะอิงทฤษฎีจิตวิทยาหรือเศรษฐศาสตร์เป็นหลัก ประเด็นนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการแบ่งสังคมวิทยาเป็น macrosociology กับ microsociology ซึ่งมีปัญหาค่อนข้างมากในการที่จะเชื่อมโยงสองระดับนี้เข้าด้วยกัน

จากสองประเด็นดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า ฝ่ายที่เน้นวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมักจะเป็นพวก naturalist และ reductionist ส่วนพวกที่เน้นลักษณะมนุษยศาสตร์ (Humanism) มักจะเป็นพวก antinaturalist และ antireductionist

3. Cognitivism V.S. Activism

เป็นประเด็นว่าสังคมวิทยาจะเน้นความรู้ความเข้าใจปรากฏการณ์สังคมโดยไม่ต้องคำนึงถึงการนำไปปฏิบัติ หรือควรจะเน้นการปฏิบัติเป็นสำคัญ ประเด็นนี้เป็นข้อถกเถียงที่ปรากฏอยู่ในวงวิชาการทั่วไปว่านักวิชาการจะมีหน้าที่เพียงหาความรู้อย่างเดียวหรือจะต้องคำนึงถึงปัญหาสังคมที่ต้องมีการแก้ไขด้วย นักสังคมวิทยาจำนวนมากจะเน้นเรื่องการหาความรู้ความเข้าใจก่อน โดยถือว่าเมื่อเกิดความเข้าใจแล้ว การแก้ไขปัญหา ก็จะตามมา ซึ่งการแก้ปัญหามิใช่หน้าที่โดยตรงของนักวิชาการ และนักวิชาการก็ไม่ควรต้องถูกจำกัดให้ค้นคว้าวิจัยเฉพาะสิ่งที่เห็นประโยชน์ทางปฏิบัติชัดเจนเฉพาะหน้าเท่านั้น นักสังคมวิทยาอีกจำนวนหนึ่งเห็นว่า การหาความรู้ควรจะมุ่งไปที่ประเด็นที่สามารถนำไปแก้ไขปัญหาสำคัญของสังคม มิใช่เป็นเพียงนักวิชาการที่อยู่แต่ในหอคอยงาช้าง

4. Neutralism V.S. Axiologism

เป็นประเด็นว่าสังคมวิทยาควรจะมีลักษณะเป็นกลางในเชิงค่านิยม หรือว่าควรจะมีค่านิยมบางประการเป็นส่วนสำคัญของวิชาการด้วย

นักสังคมวิทยารุ่นบุกเบิกทั้งหลาย รวมทั้ง Durkheim และ Weber ต่างก็เห็นว่าการวิเคราะห์วิจัยทางวิชาการจำเป็นต้องแยกค่านิยม ความเชื่อส่วนตัวออกจากการวิจัย ซึ่งก็เป็นลักษณะของวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ฝ่ายตรงข้ามก็มีทั้งผู้ที่เห็นว่าค่านิยมและความเชื่อนั้นไม่สามารถจะแยกออกจากตัวผู้วิจัยได้เด็ดขาด ตลอดจนผู้ที่เห็นว่าการรวมเอาค่านิยมและอุดมคติความเชื่อเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับงานวิชาการเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา เช่น Mills (1959), Gouldner (1969) เป็นต้น

ข้อถกเถียงในประเด็นที่ 3 และ 4 นี้ เป็นแนวแบ่งแยกระหว่างความคิดที่เรียกว่า Objectivistic กับ Critical พวกแรกจะเน้น cognitivism, neutralism พวกที่สองเน้น activism, axiologism

5. Passivism V.S. Autonomism

เป็นประเด็นว่าสังคมวิทยาหรือมนุษย์เราเป็นผู้กระทำหรือเป็นผู้ถูกกระทำ คือ เป็น subject หรือ เป็น object

ฝ่ายที่เน้นอิทธิพลของสังคมว่าครอบงำพฤติกรรมของบุคคล ย่อมจะถือว่าคนเป็นผู้ถูกกระทำ มิใช่เป็นผู้กระทำ เช่น Durkheim, Sumner

ฝ่ายตรงกันข้ามได้แก่ Max Weber ซึ่งเน้นว่าบุคคลสามารถใช้เหตุผล (rational) ในการกำหนดการกระทำของตน G.H. Mead, Florian Zaniecki ต่างก็เน้นความมีอิสระของมนุษย์ที่เป็นผู้สร้างพฤติกรรม เป็นผู้ตีความหมาย หรือสร้างความหมาย มิใช่เป็นผู้ตกอยู่ใต้บังคับแต่เพียงอย่างเดียว นักสังคมวิทยาสสมัยใหม่ก็ได้แก่ พวก symbolic interactionism และ Action theory ต่าง ๆ

6. Collectivism V.S. Individualism

เป็นประเด็นว่าสังคมวิทยามองสังคมว่ามีความเป็นระบบในตัวของมันเองแยกจากสมาชิกซึ่งเป็นตัวปัจเจกชน หรือว่าสังคมเป็นเพียงกลุ่มที่ปัจเจกชนมารวมกันเท่านั้น

ฝ่ายที่มองว่าสังคมมีความเป็นตัวของมันเอง มีลักษณะเป็นหน่วยใหญ่ที่มีเอกภาพ ได้แก่ Auguste Comte, Durkheim

ฝ่ายที่เน้นความสำคัญของปัจเจกชนได้แก่ Max Weber, Georg Simmel

ในทฤษฎีสังคมวิทยาปัจจุบัน พวก collectivism ได้แก่ Functional theory, Conflict Theory, Social System Theory ส่วนฝ่าย individualism ได้แก่ Exchange Theory, Symbolic Interactionism

ข้อถกเถียงใน ข้อ 5 และ 6 นี้เป็นแนวแบ่งแยกตัวแบบระบบสังคม 2 แบบ คือ Mechanistic model เน้น passivism, collectivism และ Voluntaristic model เน้น autonomism, individualism

ทั้ง 6 ประเด็นนี้รวมกัน อาจจะแยกเป็นตัวแบบระบบความคิดใหญ่สองแบบ คือ positivism กับ subjectivism ดังแผนผังข้างล่างนี้

Models of Sociology

Positivist	Subjectivist
Scientistic	Humanistic
Naturalism	Antinaturalism
Reductionism	Antireductionism
Objectivistic	Critical
Cognitivism	Activism
Neutralism	Axiologism
Mechanistic	Voluntaristic
Passivism	Autonomism
Collectivism	Individualism

6. สรุป

จากที่กล่าวมาในหัวข้อ meta-theory จะเห็นว่ามีข้อถกเถียงที่หลากหลาย และเป็นข้อถกเถียงในเชิงปรัชญาซึ่งหาข้อยุติได้ยาก ถึงแม้ว่าการถกเถียงทางปรัชญาอาจจะเป็นเรื่องของสนุกหรือช่วยประเทืองปัญญาอยู่บ้าง แต่ถ้าเถียงกันโดยไม่มีข้อยุติ ประโยชน์ที่จะได้รับก็คงจะมีไม่มาก

การศึกษาทฤษฎีทางสังคมวิทยา ไม่ว่าจะป็นระดับ ทฤษฎี
 แท้ หรือระดับ meta-theory ต่างก็มีเนื้อหาที่จะต้องทำความเข้าใจ
 มาก ความหลากหลายกลายเป็นภาระแก่ผู้ศึกษาทั้งผู้สอนและผู้เรียน
 เนื่องจากมีเวลาจำกัด ถ้าจะรอให้ศึกษาจนเข้าใจถ่องแท้ในทุกทฤษฎี
 ทุกความคิดก่อน เห็นจะไม่มีโอกาสได้ทำวิจัยจริง ๆ ในความเห็นของ
 ผู้เขียน วิชาทฤษฎีสังคมวิทยาที่เหมาะสมคงจะต้องเน้นที่ระดับทฤษฎี
 จริง และเชื่อมโยงไปถึง methodology การวิจัย ส่วนเรื่องของ meta-
 theory นั้นควรจะมีพอสมควรเพื่อให้สามารถติดตามข้อเขียนในทาง
 ทฤษฎีในสมัยปัจจุบัน ซึ่งมักจะเน้น meta-theory ค่อนข้างมาก

การกำหนดว่าในการทำวิทยานิพนธ์ หรือวิจัยทางสังคมวิทยา
 ต้องมีการเชื่อมโยงกับทฤษฎีนั้น ปรากฏว่ามีการเข้าใจผิดอยู่มากพอ
 สมควร คือพอถูกบอกให้แสดงทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานของงานวิจัย
 มักจะหยิบยกเอา meta-theory มากล่าวเอาไว้ แทนที่จะหยิบยกเอา
 ทฤษฎีแท้ในระดับ proposition ซึ่งจะช่วยให้แนวทางแก่สมมติฐานใน
 การวิจัย มาวิเคราะห์ ทั้งนี้อาจจะเกิดจากความเข้าใจว่าทั้งทฤษฎีแท้
 และ metatheory ต่างก็เป็นทฤษฎีเหมือนกันก็ได้

สำนักหอสมุด

References

- Coser, L.A.
1971 *Masters of Sociological Thought* New York: Harcourt Brace
- Gouldner, A.W.
1969 "Anti-minotaur: the myth of a value-free sociology" in
Horowitz, ed., *The New Sociology*.
- Homans, G.C.
1961 *Social Behavior: Its Elementary Form*. New York: Harcourt
Brace Jovanovich.
- Martindale, D.
1981 *The nature and types of sociological theory*. 2nd ed. Boston:
Houghton Mifflin.
- Mills C.W.
1959 *The Sociological Imagination* London: Oxford University
Press
- Parsons, T.
1964 *The social system*. New York: Free Press.
- Parsons, T. and E. Shils.
1965 *Toward a general theory of action: theoretical foundations
for the social sciences*. third printing. New York: Harper
Torchbooks.
- Sztompka, P.
1979 *Sociological Dilemmas: Toward a Dialectic Paradigm* New
York: Academic Press
- Timasheff, N. S.
1967 *Sociological Theory: Its Nature and Growth* New York:
Random House
- Turner, J.H.
1986 *The Structure of Sociological Theory* Chicago, Illinois: The
Dorsey Press, 4th ed.
- Wagner, D.G.
1984 *The Growth of Sociological Theories*. London: Sage.